

Suomen Rooman-instituutti ja antiikintutkimuksen uudet tuulet

■ Paavo Castrén

Suomen Rooman-instituutin alkusanat lausuttiin 75 vuotta sitten, joskin instituutti aloitti sotavuosien vuoksi varsinaisen toimintansa Villa Lantessa vasta vuonna 1954. Kuluneiden lähes 60 vuoden aikana instituutti on saavuttanut arvostetun aseman Rooman ulkomaisten instituuttien joukossa, ja sen tutkimusprojektit ovat liittyneet erinomaisesti modernin antiikintutkimuksen pyrkimyksiin tutkia monia aikakauden ilmiöitä tavallisen Rooman kansalaisen näkökulmasta. Tällä saralla on vielä paljon tehtävää, mutta tulokset saattavat olla sekä antoisia että yllättäviä.

Syksyllä 1938, tasan 75 vuotta sitten, sai alkunsa hanke, jonka tavoitteena oli perustaa Roomaan suomalainen tieteellinen instituutti. Ruotsi oli perustanut oman instituuttinsa jo vuonna 1926, ja siitä lähtien oli käyty keskusteluja sekä suomalaisten osallistumisesta Ruotsin instituutin toimintaan että toiveista oman instituutin perustamiseksi. Näiden keskustelujen pohjalta lehtori ja myöhempi Ruotsalaisen normaalilyseon yliopettaja, voimakas suomenruotsalainen vaikuttaja Einar Pontán oli alkuvuodesta 1938 järjestetyillä Klassikkopäivillä pitänyt merkittävän puheen, jota nuori Rooman numismatiikan ja myöhäisantiikin tutkija, dosentti Gunnar Mickwitz referoi *Hufvudstadsbladetin* kirjoittamassaan artikkelissa. Sen tuloksena lehden kustantaja, suomenruotsalainen suurliikemies Amos Anderson lahjoitti miljoona markkaa oman instituutin perustamiseksi Roomaan. Tämän summan hän myöhemmin vielä korotti kolmeksi miljoonaksi sillä ehdolla, että Suomen valtio vastaisi instituutin vuotuisista kuluista, jotka laskettiin 300 000 markaksi vuodessa. Anderson oli myös jo käynyt Italian valtion edustajien kanssa neuvotteluja tontin saamiseksi instituutille Valle Giuliaan Ruotsin instituutin läheisyydestä.

Suomen Rooman-instituutin säätiö

Syksyllä 1938 alettiin käydä konkreettisia neuvotteluja valtiovallan ja tieteen edustajien kanssa, jotka johtivat Suomen Rooman-instituutin säätiön perustavan kokouksen järjestämiseen 4. marraskuuta Amos Andersonin kotona, jossa nykyään sijaitsee hänen nimeään kantava taide museo.

Kun korkealla tasolla käytiin neuvotteluja instituutin sijainnista Roomassa, ryhdyttiin samanaikaisesti valmistelemaan toiminnan aloittamista suunnittelemalla yhdessä Ruotsin instituutin kanssa opiskelijoille tarkoitettua kurssia, jonka johtajana toimisi dosentti Gunnar Mickwitz. Häntä ajateltiin myös instituutin ensimmäiseksi varsinaiseksi johtajaksi.

Toisen maailmansodan puhkeaminen syksyllä 1939 vaikutti ratkaisevasti näihin suunnitelmiin: Mickwitz kaatui Karjalan kannaksella helmikuussa 1940, ja sotien aikainen inflaatio söi suurelta osalta Amos Andersonin lahjoituksen. Suomen Rooman-instituutin toteutuminen lykkääntyi aina 1940- ja 1950-luvun vaihteeseen, jolloin sota-aikaa seurannut suuri kulttuurinätkä jälleen edisti hankkeen toteutumista. Niinpä instituutti saattoi aloittaa toimintansa restauroidussa Villa Lantessa vuonna 1954. Näistä vaiheista on kirjoitettu ja kirjoitetaan toisaalla, mutta Suomen Rooman-instituutin säätiön perustamisen kunniaksi lienee nyt aihetta käsitellä sitä, miten Suomen instituutti toiminnallaan on voinut vaikuttaa antiikintutkimuksen kehitykseen maassamme ja laajemminkin, kansainvälisellä tasolla.

Mitä antiikilla ja antiikintutkimuksella ymmärretään?

Monien mielestä antiikilla ymmärretään arvokkaita huonekaluja tai esineitä, jotka ovat saavut-

taneet tietyn iän ja jollaisia ei noin vain enää ole kaupasta saatavissa. Tällainen relatiivinen antiikki on muuttuvainen käsite, johon vaikuttavat kulloisetkin makutottumukset ja lainsäädäntö. Tämän ohella on olemassa absoluuttinen antiikki, joka on kaikkialla ja kaikissa olosuhteissa antiikkia. Antiikilla tässä mielessä ymmärrämme kreikkalais-roomalaista kulttuuripiiriä ja sen kaikenlaisia ilmenemismuotoja. Tämänkin antiikin käsite on tiettyssä mielessä muuttuvainen: laskutavasta riippuen sen voidaan sanoa kestäneen 1000–3000 vuotta, ja Aleksanteri Suuren ja Rooman valtakunnan valloitusotien ansiosta sen vaikutuspiiri kasvoi pienestä ydinalueesta lopulta monikymmenkertaiseksi, ja se tuli vaikuttamaan ratkaisevalla tavalla myöhempien aikojen kulttuuriin.

Keskustellessaan yleisön kanssa antiikintutkija saa usein vastata kahteen kysymykseen:

– Eikö antiikintutkimuksen saralla kaikki ole jo tutkittu?

– Onko viime aikoina löytynyt mitään huomattavia aarteita?

Ensimmäiseen kysymykseen voi huoletta vastata kieltävästi. Kaikkea kreikkalais-roomalaisen antiikin eri muodoissa säilyneestä aineistosta voidaan tuskin koskaan sanoa kokonaan löydettyksi ja tutkituksi. Sitä paitsi samojakin löytöjä joudutaan tavan takaa tutkimusmenetelmien kehittyessä tai muista syistä tutkimaan uudelleen, niin että kärjistäen voisi sanoa miltei jokaisen sukupolven löytävän oman antiikkinsa. On paljonkin osoituksia siitä, että muun muassa totalitaariset valtiot halusivat menneinä vuosikymmeninä löytää antiikista tukea omalle arvovallalleen, ja tämä vaikutti suuresti noiden vuosien tutkimuksiin ja tulkintoihin. Kaivauksia suoritettiin tarkoitushakuisesti, ja 1920–30-lukujen vallanpitäjät ja vallantavoittelijat samastivat itsensä mielellään antiikin suurmiehiin. Pienessä mittakaavassa meilläkin on tästä yksi esimerkki: Kun Edwin Linkomies kirjoitti välittömästi sodan jälkeen teoksensa *Keisari Augustus ja Rooman perintö*, huomasivat monet aikalaiset Linkomiehen Augustus-kuvasa piirteitä hänestä itsestään.

Vastaus toiseen kysymykseen vaatii ensin

pohdiskelua siitä, mitä aarteella tarkoitetaan. Indiana Jonesin tapaiset seikkailija-ärkeologit ja heidän sensaatiomaiset löytönsä vaikuttavat edelleen monen maallikon käsityksiin arkeologin työstä ja tavoitteista. Monet arkeologiaa käsittelevät elokuvat ja televisio-ohjelmat ovat lisäksi turhan sensaatiohakuksia ja edustavat vanhoja käsityskantoja.

Kuitenkin olen havainnut eräiden tuntemieni kenttäräikeologien suorastaan pelkäävän rahallisesti hyvin arvokkaan löydön paljastumista kaivauksissaan. Monilla kaivauksilla on näet välttämätöntä korvata palkatuille kaivajille arvokkaan löydön rahallinen arvo, jotta estettäisiin löytöjen katoaminen. Poikkeuksellisen arvokas löytö saattaisi siis joissakin tapauksissa aiheuttaa sellaisen menoerän, että kaivaus jouduttaisiin väliaikaisesti tai kokonaan keskeyttämään.

Antiikintutkimuksen ammattilaisten mielestä arvokas aarre voisi puolestaan olla laajempi kulttuurihistoriallinen löytö, joka ratkaisisi jonkin tutkijoita kauan askarruttaneen arvoituksen. Tällainen aarre voisi olla Kreetan pronssikauden minolaisessa kulttuurissa käytetyn lineaari A -kirjoituksen kiistaton tulkinta, sellaisen antiikkisen kirjaston löytyminen, jossa olisi runsaasti varhaista kreikkalaista lyriikkaa, laaja kokoelma Ateenan 400-luvun tragedioita ja komedioita, Aristoteleen varsinaisia julkaistavaksi tarkoitettuja teoksia ja varhaista roomalaista historiankirjoitusta, tai jonkin kreikkalaisen maalaustaiteen parhaimpiin kuuluneen mestariteoksen löytyminen.

Tällaisen kirjaston löytyminen voisi olla mahdollista esimerkiksi Herculaneumissa, jossa Hewlett & Packard parhaillaan rahoittaa Rooman Brittiläisen koulun johdolla suoritettavia kaivauksia. Herculaneumista löydettiin jo 1700-luvulla osa kohtalaisen hyvin säilynyttä kirjastoa, mutta valitettavasti monia papyrusrullia tuhoutui niitä avattaessa, eikä aineisto muutenkaan ollut erityisen arvokasta. Tämä on kuitenkin osoitus siitä, että arvokkaankin kirjaston löytyminen tuosta Rooman ylhäisön suosimasta lomanviettopaikasta on täysin mahdollista.

Kreikkalaisesta maalaustaiteesta saatiin puolestaan uutta tietoa 1970-luvulla, kun Pohjois-

Kreikan Verginasta löydettiin koskemattomina Aleksanteri Suurta varhaisemmat Makedonian kuningashaudat, joissa oli komeita seinämaalauksia 300-luvun alkupuolelta eKr.

Monet antiikin kirjallisuuden mestariteokset ovat nimittäin meille tunnettuja ainoastaan nimeltään tai lyhyiden myöhäisempien sitaattien perusteella, ja meillä on vain rippeitä kreikkalaisesta maalaustaiteesta, jota antiikin taidehistorioitsijat pitivät kuvanveistotaidetta huomattavasti korkeatasoisempaan. Eikä tänäkään tunnetusti ollut huonoa. Antiikintutkijoiden aarteet vaatisivat kuitenkin jokseenkin aina pitkäaikaista ja vaivalloista tutkimus- ja restaurointityötä ennen kuin niitä kyettäisiin laajassa mittakaavassa hyödyntämään.

Antiikintutkimuksen uusia tuulia

Jos maallikot ovatkin vielä Indiana Jonesin vallassa, tutkijoiden keskuudessa viime vuosikymmenien aikana tapahtunut muutos suhtautumisessa antiikkiin ja antiikintutkimukseen on ollut poikkeuksellisen voimakas: entistä demokraattisempi sosiaalinen asennoituminen, varallisuuden lisääntyminen ja uudet kehittyneemmät tutkimusmenetelmät ovat tuottaneet uusia tutkimuskohteita ja mahdollistaneet aikaisempaa suurempien lähdemateriaaliyksiköiden tilastollisen tutkimisen.

Upean yksittäisen arvoesineen etsimisen ja löytämisen rinnalle on tullut laajojen yhteiskunnallisten, taloudellisten ja poliittisten kysymysten käsittely, tuotantoprosessien ja tuotantokeskusten, kuljetusreittien ja kauppasuhteiden selvittäminen, väestön koostumusta ja sosiaalioija valaisevat kysymykset ja ideoiden siirtyminen alueelta toiselle. Samalla modernista antiikin arkeologiasta on tullut maallikoille ja ilmeisesti myös televisio-ohjelmien tekijöille huomattavasti vaikeammin seurattava tiede.

Oman antiikintutkimuksemme viime vuosikymmenien aluelajennus sopii esimerkiksi siitä, miten verrattain lyhyessä ajassa on eräillä uusilla osa-alueilla päädytty miltei nollapisteestä maailmanmaineeseen.

Vielä 1950-luvulla meillä elettiin monessa suhteessa vielä sodanjälkeistä pula-aikaa, ja

koko anglosaksinen maailma oli meille vasta avautumassa. Tieteelliset matkat olivat valuutan puutteessa harvinaisia, pitemmistä opiskelujaksoista puhumattakaan. Antiikintutkimuksemme oli tosin silloinkin pääosiltaan hyvin korkeatasoista, mutta se keskittyi suurelta osalta antiikin kirjallisten lähteiden tutkimukseen ja tulkintaan. Meillä oli tosin sotienvälisenä aikana ja välittömästi viimeisen sodan jälkeen myös muutamia loistavia, laaja-alaisia antiikintutkijoita, kuten roomalaista teollisuutta ja kauppaa tutkinut diplomaattitiedemies Herman Gummerus, jo mainittu talvisodassa menehtynyt lupaava myöhäisantiikin tutkija ja numismaatikko Gunnar Mickwitz, muun muassa epigrafiikkaa, onomastiikkaa, Keski-Italian villanovakulttuuria ja mykeneläisen Kreikan kielidokumenteja tutkinut Johannes Sundwall sekä myöhäisantiikin kielipolitiikan tutkija ja kukoistavan papyrus-tutkimuksemme uranuurtaja Henrik Zilliacus – kaikki muuten suomenruotsalaisia tutkijoita – mutta heistä ainoastaan Zilliacus sai huomattavasti tieteellistä jälkikasvua.

Antiikintutkimus, josta kuvaavasti aina käytettiin nimitystä klassillinen filologia, oli keskittynyt antiikin kielten, kirjallisuuden ja muiden kirjallisten lähteiden tutkimukseen, ja joillakin sen alueilla, kuten filosofian, draaman ja papyrologian alalla, on jo kauan saavutettu ja edelleen saavutetaan kansainvälisen tason huipputuloksia.

Käsityksemme antiikin yhteiskunnista kokonaisuutena oli kuitenkin pitkään puutteellinen. Luimme kirjallisuudessa mainintoja kaupungeista, yhteiskunnallisista ilmiöistä, laivastoista, kaivoksista, aseista ja rakennuksista, mutta käsityksemme perustuivat vaillinaisiin tietoihin ja väärin mielikuviin. Kun kuulimme puhuttavan orjuudesta ja orjataloudesta, meillä ei ollut aavistustakaan, miten monitahoinen käsite antiikin orjuus oli. Jos meille joku olisi silloin väittänyt, ettei hyvän ja huonon elämän raja antiikissa suinkaan kulkenut vapaan ihmisen ja orjan välillä vaan jossakin aivan muualla, olisimme pitäneet sitä modernistisena hölynpölynä. Kuitenkin asia on juuri näin: lääkäreinä ja kotiopettajina toimineita orjia kohdeltiin miltei

perheenjäsenenä, ja monista muistakin orjista pidettiin poikkeuksellisen hyvää huolta, koska he olivat arvokasta omaisuutta. Roomassa orjien vapauttaminen oli tavallista, ja vapautetut orjat saivat samalla tavoitellun Rooman kansalaisuuden. Sen sijaan satunnaisilla töillä itsensä ja perheensä elättävästä köyhästä vapaasyntyisestä mutta maattomasta maalaisesta ei kukaan huolehtinut. Tästä meillä on kirjallisuudessakin järkyttäviä esimerkkejä. Toisaalta taas kaivoksissa työskentelevän tai pelloilla yötä päivää työvälineisiinsä kytkeäntyä raatavan orjan osa oli surkeista surkein.

Meillähän ei myöskään ollut – esimerkiksi ruotsalaisista ja tanskalaisista kollegoistamme poiketen – lainkaan antiikintutkimukseen liittyviä museokokoelmia, ja silloisissa oloissa oli vaikeaa saada käsiinsä edes riittävän informatiivista kuvamateriaalia.

Suomen Rooman-instituutin tieteellisen toiminnan alkuvaiheet

Suomen Rooman-instituutin perustaminen sai tässä suhteessa aikaan valtavan muutoksen, vaikkakin sen vaikutukset Helsingissä tulivat näkyviin vasta joitakin vuosia myöhemmin. Opiskelijoiden ja nuorten tutkijoiden perehdyttäminen antiikin maailmaan ja tutustuminen kansainväliseen tutkimukseen ja tärkeisiin museoihin olivat 1950-luvun lopulta lähtien yhtäkkiä meille täyttä todellisuutta.

Rooman-instituutti toimii useammalla eri saralla: kukin kolmeksi vuodeksi valittu johtaja kouluttaa yliopistollisten opintojensa loppuvaiheessa olleista opiskelijoista työryhmän, joka toteuttaa kolmivuotisen johtajakauden viimeiseen vuoteen mennessä jonkin tieteellisen projektin. Opiskelijoita koulutetaan näin sekä ryhmätyöhön että ensimmäisen tieteellisen julkaisunsa valmistamiseen valvotuissa olosuhteissa. Ryhmätyön vahvuutena on se, että asioita voidaan tarkastella eri näkökulmista, ja seminaarimainen työskentely eri alojen edustajien kesken voi olla erittäin hedelmällistä. Työryhmistämme onkin vähitellen tullut myös tieteidenvälisiä, ja niihin on varsinaisten antiikintutkijoiden ohella osallistunut myös taide-

historioitsijoita, arkkitehteja, teologeja sekä luonnontieteiden ja ammattikorkeakoulujen eri käytännön alojen edustajia. Kunnianhimoisten nuorten tutkijoiden välisellä ryhmätyöllä on kieltämättä myös vaaransa, ja ryhmätyön ohjaaminen vaatii johtajalta epätavallista antaumusta, asianhallintaa ja psykologista silmää.

Muutamat opiskelijoista ovat saaneet kurssin päätyttyä mahdollisuuden jatkaa työskentelyä Roomassa ja sopeutua sen tieteelliseen yhteisöön. Instituuttimme pienuudesta ja vaatimattomasta kirjastosta on tehty sen vahvuus, ja nuoret suomalaiset tutkijat ovatkin olleet ulkomaisten instituuttien jäsenistä ensimmäisinä solmimassa kontakteja italialaisiin ja muihin ulkomaisiin instituutteihin edustaviin kollegoihinsa. Antiikintutkijoittemme keskuudessa kansainvälisyydestä tuli lyhyessä ajassa jokapäiväistä. Uudet kontaktit antoivat virikkeitä tutkimusnäkökulmien laajentamiseen, ja italialaisten ja ulkomaisten tutkijoiden kesken järjestetyt seminaarit ovat olleet nuorille suomalaisille antiikintutkijoille parasta ja ankarinta koulutusta.

Nuorten tutkijoiden yhteisissä kokouksissa ei koskaan ollut tulkkia, vaan osanottajien oletettiin oppivan nopeasti italiaa ja ymmärtävän ainakin auttavasti englantia, saksaa, ranskaa ja espanjaa. Omat puheenvuorot sai esittää parhaiten hallitsemallaan näistä kielistä. Kansainvälinen ammattiterminologia tuli nopeasti tutuksi, ja runsaat kuvat auttoivat esitelmien seuraamista. Silloin ei selvitty sillä, että olisi kiireesti luettu jonkun muun kääntämä esitelmä ja poistuttu paikalta ennen kuin kukaan ehti tehdä kysymyksiä.

Tieteellisen työn rinnalla on instituutissamme kesäisin pidetty neljän viikon pituisia kursseja ja peruskoulun ja lukion opettajille. Näillä kursseilla on käynyt yli 1 000 opettajaa, jotka puolestaan ovat perehdyttäneet kymmeniä tuhansia oppilaitaan eurooppalaiseen kulttuuriin ja sen kreikkalais-roomalaisiin juuriin. Euroopan yhdentymiskehityksen ratkaisevina vuosina tällä koulutuksella on saattanut olla poliittistakin merkitystä.

Instituutin tieteellinen työ sopeutui hämmästyttävällä tavalla kansainvälisen antiikintutkimuksen uusiin virtauksiin ja tuli erällä aloil-

Villa Lante, täydellisemmin Villa Lante al Gianicolo, on Roomassa Gianicolo-kukkulalla sijaitseva renessanssihuvila, joka on valmistunut vuonna 1531. Suomen Rooman-instituutti aloitti toimintansa rakennuksessa vuonna 1954. Tällä hetkellä instituutin johtajana toimii Tuomas Heikkilä. Kuva: Wikipedia.

la jopa edelläkävijäksi. Esimerkkeinä voin tässä esittää vain eräitä antiikintutkimuksemme huipputalueita, jotka ovat saaneet alkunsa Suomen Rooman-instituutista ja joita Ateenan-instituutimme on osaltaan jatkanut.

Ensimmäisenä tieteellisenä projektina oli professori Henrik Zilliacuksen johdolla suoritettu Vatikaanin museossa sijaitsevan varhaiskristillisten hautapiirtokirjoitusten kokoelman julkaisutyö. Siitä tuli yksi ensimmäisistä moderneista korkeatasoisin valokuvien ja perusteellisin kommentaarein varustetuista piirtokirjoitusjulkaisuista, jossa kiinnitettiin huomiota hautapiirtokirjoitusten kieliasuun, terminologiaan, demografiaan, nimistöön sekä niissä esiintyviin sosiaalisuhteisiin ja symboleihin. Piirtokirjoitusten julkaisutyötä on instituutissa jatkettu pääasiassa professori Heikki Solinin johdolla.

Ensimmäisen julkaisun sivutuotteena syntyi suomalainen onomastiikka eli nimistöntutkimus. Nimistöntutkimus saattaa maallikosta tuntua vähäpätöiseltä tutkimusalueelta, mutta suomalaisen nimistöntutkimuksen ansiosta tiedämme, että roomalaisen henkilön nimi antaa sosiaalisen viestin, jonka perusteella hänen syn-

typeräänsä ja sosiaalista asemaansa voidaan arvioida. Yksinomaan Roomassa on säilynyt yli 100 000 piirtokirjoitusta, joista valtaosa on eri yhteiskuntaluokkiin kuuluneiden ihmisten hautapiirtokirjoituksia. Koska näissä luontensa mukaisesti on aina ainakin yksi henkilönimi, tavallisesti useampia ja joskus hyvinkin monia, nimistöntutkimuksen aineisto on valtava ja mahdollistaa mitä erilaisimpiin kansankerroksiin kuuluneisiin henkilöihin kohdistuvan tutkimuksen. Suomalaisesta onomastisesta tutkimuksesta onkin Iiro Kajannon, Heikki Solinin, Olli Salomiehen ja Mika Kajavan ansiosta tullut yksi humanistisen tutkimuksemme kansainvälisesti arvostetuimmista alueista.

Instituutimme seuraavaksi johtajaksi tuli roomaanisen filologian professori Veikko Väänänen, joka oli jo 1930-luvun puolivälissä julkaissut käänteentekevän tutkimuksen Pompejissa käytetystä kansankielestä. Tämä tutkimus perustui kaupungin rakennusten seinille raapustettuihin graffitoihin, joita oppimattomat ihmiset olivat kirjoittaneet jokseenkin samalla tavalla kuin puhuivat. Niiden perusteella hän pystyi osoittamaan, että jo Pompejin tuhoon mennessä kansanlatinassa oli tapahtunut sellaista kielellistä kehitystä, jota aikaisemmin oli pidetty vasta roomaanisiin kieliin kuuluvana.

Instituutin johtajana Väänänen valitsi tutkimusaiheekseen Palatiumin keisaripalatsien palveluskunnan tiloissa säilyneet graffitot, joista kehkeytyi kaksi mittavaa julkaisua. Palatiumin aineisto antoi monessa suhteessa harvinaisen mahdollisuuden tutustua keisarihovin alemman tason palveluskunnan etniseen alkuperään, sivistystasoon, ajattelutapaan ja harrastuksiin. Graffitojen avulla oli myös mahdollista määritellä monien tilojen funktio. Yksi tutkituista komplekseista oli *Paedagogium*, eli orjapoikien koulu, jossa vallitsi sotilaallinen kuri. Sieltä löytyi muun muassa piirros, joka esitti miestä kunnioittamassa ristiinnaulittua aasinpäistä henkilöä. Kuvaan liittyi kreikankielinen kirjoitus: ”Aleksamenos kunnioittaa jumalaansa”. Monissa muissa tiloissa oli uskonnollisävyisiä tervehdyksiä sekä laivojen ja henkilöiden kuvia, ja erästä tilaa oli selvästi käytetty pankkina, eli rahanvaihtaji-

en toimipaikkana. Heikki Solinista ja minusta tuli arvostettuja graffitotutkijoita, jotka kutsuttiin paikalle, kun kaivauksissa löytyi graffitoja. Työskentelimme näin Italian valtion, Rooman kaupungin, Vatikaanin ja muiden instituuttien hallitsemilla kaivauksilla. Solin kiinnitti tutkimuksissaan huomiota etupäässä nimistöön, kieliasuun ja käsialoihin, kun taas minua kiinnostivat eniten tervehdykset, ammattinimitykset ja kirjoitusten välissä esiintyvät eri harrastuksia ja tehtäviä kuvaavat piirroukset. Graffitotutkimus antaakin yllättävän hedelmällisen mahdollisuuden tutkia antiikin Rooman kadunmiehen harrastuksia ja ajatusmaailmaa.

Seuraavaksi instituutin johtajaksi tuli Roomassa jo aikaisemmin muun muassa paavin stipendillä opiskellut yleisen historian professori Jaakko Suolahti, joka oli tutkinut roomalaista virkamiehistöä ja osallistunut myös Ruotsin instituutin järjestämiin arkeologisiin kursseihin. Hänen kaudellaan alkoi suomalainen Rooman tiilileimojen tutkimus. Tiiliin lyödyt leimat antavat tiettyinä aikoina hyvinkin tarkkoja tietoja ajoituksesta ja tiiliteollisuuden organisaatiosta. Koska rakennusteollisuus oli Rooman ainoa merkittävä teollisuudenhaara, tiilileimoista ilmenevä teollisuuden organisaation tuntemus oli laajemmassakin mielessä merkittävää.

Suolahden työn jatkajista tärkeimmäksi tuli Eva Margareta Steinby, joka kirjoitti aiheesta artikkelin maineikkaaseen Pauly-Wissowan tietosanakirjaan. Tiiliteollisuuden tuntemuksensa ja Forum Romanumilla suorittamiensa kaivauksen ansiosta Steinbystä tuli myöhemmin yksi Rooman topografian parhaista asiantuntijoista ja uuden suuren topografian tietosanakirjan päätoimittaja. Hän toimi myös Rooman valtakunnan arkeologian professorina Oxfordin yliopistossa.

Useimmat instituuttimme kasvateista palasivat kuitenkin kotimaahan ja uudistivat antiikin tutkimuksen opetusta laaja-alaisempaan suuntaan. Noin 170 vuoden yrityksistä huolimatta ei mihinkään Suomen yliopistoon ole vieläkään saatu klassillisen arkeologian eikä antiikin historian oppituolia, vaikka ainakin Helsingissä, Turussa ja Oulussa on ilmennyt suurta kiinnostusta. Dosentti- ja assistenttivoimin sekä yhteis-

työssä muiden aineryhmien kanssa opetusta on kuitenkin hoidettu ja tehostettukin, niin että meillä on ollut mahdollisuus lähettää pätevää nuorta tutkijatyövoimaa Kreikassa, Italiassa ja Jordanian Petrassa suoritetuille kaivauksille.

Pompejin tutkimustakaan ei ole hylätty, vaan omaa kortteliaan kaupungissa kaivaa ja tutkii parhaillaan jo neljäs suomalainen tutkijasukupolvi. Sielläkään ei etsitä aarteita vaan dokumentoidaan tarkoin kaikki se, mitä yli 150 vuotta sitten suoritettujen kaivauksen ja lehdistössä paljon tilaa saaneiden katastrofien jälkeen on vielä jäljellä. Väänäsen ja nykypäivän välisenä aikana olemme tutkineet Pompejin kieltä ja kulttuuria, sitä miten parhaiten tunnetun roomalaisen maaseutukaupungin hallintoa hoidettiin noin 150 vuotta kestäneen roomalaiskauden aikana, millainen naisen asema oli siellä ja mistä seinämaalausten tekijät saivat aiheensa.

Tätä instituuttimme saavutusten luettelo voitaisiin vieläkin jatkaa: merkittäviä tuloksia on saavutettu myös tutkittaessa roomalaisten ja etruskien välisiä suhteita, myöhäisantiikin ja keskiajan vaihdetta, Rooman hallintojärjestelmää, vesihuoltoa ja antiikin naisen asemaa.

Keskustelin äskettäin erään roomalaisen akateemikon kanssa, joka itse oli toiminut Rooman yliopiston professorina ja seurannut ulkomaisten instituuttien toimintaa Roomassa yli 50 vuoden ajan. Hän kertoi Rooman tutkijapiireissä usein ihmetellyn, miten on mahdollista, että instituuttiimme saapuu tuon tuostakin ryhmä nuoria tutkijoita, jotka opettajansa johdolla alkavat tutkia kohdetta tai ilmiötä, johon heillä ei ole ollut mitään mahdollisuutta perehtyä kotimaassaan. Muutaman vuoden kuluttua he ovat tällä alalla maailman huipulla. Jos tällaista tapahtuisi kerran, se ei olisi ihme. Kun sitä on tapahtunut 5–6 kertaa, se on ihme. Selityksenä tutkijat ovat pitäneet erinomaista peruskoulutusta, ennakkoluulotonta aiheenvalintaa ja hyvin organisoituja tutkimuskausia. Varsinkin Roomaan ja Vatikaaniin kohdistuvan tutkimuksen osalta Suomen instituutti lasketaan epäilyksettä Rooman ”suurten instituuttien” joukkoon.

Antiikintutkimuksen uudet mahdollisuudet

Rooman-instituutissamme suoritettu tutkimustyö on selvittänyt antiikin Rooman kansalaisen elämän olosuhteita ja antanut parempia mahdollisuuksia tutkia hänen ajatusmaailmaansa, yhteiskunnallisia ja taloudellisia pyrkimyksiään ja kulttuuriharrastuksiaan. Tällä on oma vaikutuksensa myös siihen, miten voimme tutkia kirjallisia lähteitä. Antiikin historiaa ja aatemaailmaa on tulkittu alati vaihtuvien uuden ajan aatevirtausten valossa. Viimeaikaisia esimerkkejä on varsinkin 1960–80-luvuilla vallalla ollut marksilainen historiantutkimus, jonka tulkinna esimerkiksi antiikin orjataloudesta perustui enemmän ideologiaan kuin perusteellisiin lähdetutkimuksiin. Myös aatemaailma filosofikoulujen ulkopuolella on saanut osakseen varsin vähän huomiota. Jos väitämme, että stoalainen filosofia oli Rooman hallitsevan luokan suosikki-ideologia, meidän olisi arvioitava, miten sivistynyt ja vaikutusvaltainen mutta filosofikoulutusta nauttimaton virkamies, senaattori tai kansankouksen äänestäjä tämän ideologian ymmärsi.

Ateenassakin koulutusta saanut epikurolaisuuteen taipuvainen runoilija Horatius on satiireissaan esittänyt ironisen kuvauksen stoalaisuuden ääri-ilmiöistä, joita Cicerokin oli teoksissaan kritisoinut. Ehkäpä tämä esitys ei ole kovinkaan kaukana siitä, millaisia ajatuksia tuo ideologia herätti tuon ajan sivistyneissä roomalaisissa.

Kirjallisuutta

Castrén, Paavo, *Pakinoita Antiikin Roomasta. Horatiuksen satiirit*. Keuruu 2013.

Cicero, Marcus Tullius, *Paradoxa stoicorum ad Marcum Brutum*.

Linkomies, Edwin, *Keisari Augustus ja Rooman perintö*. Helsinki 1946.

Setälä, Päivi, Suvikumpu, Liisa, Sihvola, Juha, Keinänen, Timo, *Villa Lante. Suomen Rooman-instituutti 1954–2004*. Helsinki-Porvoo 2004.

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston klassillisen filologian professori (emeritus), joka on opiskellut ja työskennellyt Roomassa Suomen Rooman-instituutin parissa yli 10 vuoden ajan 1960–80-luvuilla. Hän oli Suomen Ateenan-instituutin ensimmäinen johtaja 1984–88.

Tiedekirjan joulumyyjäiset

25.–29.11. klo 11–15

Tieteiden talolla
Kirkkokatu 6,
Kruununuhaka, Helsinki

Tiedekahvila tarjoaa
asiakkaille jouluglöggiä.

Tervetuloa!